

ZIYOLILAR MAFKURASINI SHAKLLANTIRISHDA RIVOJLANGAN MAMLAKATLAR TAJRIBASI

Sodiqov Abduhalil Abduqaxxor o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi

Is'hoqxon Ibrat nomidagi Namangan Davlat chet tillari instituti "Gumanitar fanlar va jismoniy tarbiya" kafedrasida stajyor-o'qituvchisi

+998 99 973 17 39; E-mail: sodiqovabduhalil1993@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-7874-9402>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15123590>

Annotatsiya: Ushbu maqola zamonaviy jamiyatda ziyolilar mafkurasining shakllanishida rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'rganishga bag'ishlangan. Maqolada G'arb va Sharq mamlakatlari misolida ziyolilar mafkurasining shakllanishi, uning asosiy komponentlari, amaliy mexanizmlari va O'zbekiston sharoitiga moslashuv imkoniyatlari tadqiq etilgan. Maqolada AQSh, Yaponiya, Janubiy Koreya va Yevropa davlatlari tajribasi qiyosiy tahlil qilingan. Zamonaviy axborot jamiyati sharoitida ziyolilar mafkurasining transformatsiyasi, uni rivojlantirishning innovatsion yo'llari va global kontekstda milliy xususiyatlarni saqlash masalalari atroflicha yoritilgan. Maqola ziyolilar mafkurasini shakllantirishda davlat va fuqarolik jamiyatining o'zaro ta'sirini takomillashtirish, ziyolilarning ijtimoiy mavqeini oshirish va ularning jamiyatdagi rolini kuchaytirish bo'yicha amaliy tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: Ziyolilar mafkurasini, rivojlangan mamlakatlar tajribasi, innovatsion tafakkur, ijtimoiy status, global raqobat, milliy va umuminsoniy qadriyatlar sintezi, "triple helix" modeli, intellektual kapital.

Аннотация: Данная статья посвящена изучению опыта развитых стран в формировании идеологии интеллигенции в современном обществе. В статье исследуется формирование идеологии интеллигенции на примере западных и восточных стран, её основные компоненты, практические механизмы и возможности адаптации к условиям Узбекистана. В статье проведен сравнительный анализ опыта США, Японии, Южной Кореи и европейских стран. Подробно освещены вопросы трансформации идеологии интеллигенции в условиях современного информационного общества, инновационные пути её развития и сохранение национальных особенностей в глобальном контексте. Статья завершается практическими рекомендациями по совершенствованию взаимодействия государства и гражданского общества в формировании идеологии интеллигенции, повышению социального статуса интеллигенции и усилению её роли в обществе.

Ключевые слова: Идеология интеллигенции, опыт развитых стран, инновационное мышление, социальный статус, глобальная конкуренция, синтез национальных и общечеловеческих ценностей, модель "тройной спирали", интеллектуальный капитал.

Abstract: This article is dedicated to studying the experience of developed countries in shaping the ideology of intellectuals in modern society. The article examines the formation of the ideology of intellectuals using examples from Western and Eastern countries, its main components, practical mechanisms, and adaptation possibilities to the conditions of Uzbekistan. The article provides a comparative analysis of the experiences of the USA, Japan,

South Korea, and European countries. The transformation of the ideology of intellectuals in the modern information society, innovative ways of its development, and preservation of national characteristics in a global context are comprehensively covered. The article concludes with practical recommendations for improving the interaction between the state and civil society in shaping the ideology of intellectuals, enhancing their social status, and strengthening their role in society.

Keywords: Ideology of intellectuals, experience of developed countries, innovative thinking, social status, global competition, synthesis of national and universal values, "triple helix" model, intellectual capital.

Kirish. Globallashuv va axborot texnologiyalari rivojlanayotgan hozirgi davrda ziyolilar mafkurasini shakllantirishda rivojlangan mamlakatlarning tajribalarini o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi. Ziyolilar qatlami jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy hayotida hal qiluvchi o'rin tutadi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Jamiyat taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchi - bu ilm, fan va innovatsiyalarga asoslangan intellektual salohiyat va ziyolilar qatlami"[1]. Ushbu qarash ziyolilar mafkurasini shakllantirishda davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri ekanligini ko'rsatadi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, ziyolilar mafkurasini shakllantirishda davlat siyosati, ta'lim tizimi, ilmiy-tadqiqot institutlari va fuqarolik jamiyati institutlarining o'zaro ta'siri muhim rol o'ynaydi. AQSh, Yaponiya, Janubiy Koreya, Germaniya, Fransiya, Shvetsiya kabi rivojlangan mamlakatlarda ziyolilar mafkurasini shakllantirishda o'ziga xos yondashuvlar mavjud bo'lib, ular o'z jamiyatlari taraqqiyotida muhim o'rin tutadi. Rivojlangan mamlakatlarda ta'lim tizimi milliy mafkura shakllanishining asosi hisoblanadi. Yuksak sifatli ta'lim, ayniqsa, ziyolilarni tarbiyalash, ularni bilim va ma'naviyatga yo'naltirish, aholining ongini oshirish uchun muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Yaponiyada, masalan, maktabdan boshlab ma'naviy qadriyatlar, inson huquqlari, ekologiya va jamiyatdagi mas'uliyat haqida g'oyalari yetarlicha chuqur beriladi. Bu jarayonni uzluksiz davom ettirib, mamlakatda yuksak darajadagi ziyolilarni shakllantiradi. Rivojlangan mamlakatlarda o'z tarixiy va madaniy merosini qadrlash, uni avlodlarga yetkazish, shuningdek, tarixiy xatoliklardan o'rganish mafkura shakllanishining muhim tarkibiy qismidir. Masalan, Germaniya va Fransiyada tarixiy xotira va madaniy merosni asrash va rivojlantirish jamiyatning mustahkam mafkurasini shakllantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. O'z xalqining tarixi va madaniyatini to'g'ri tahlil qilish, ilmiy yondashuv asosida uni anglash, ularda milliy xotira va o'ziga xos g'oyalarni shakllantirishda yordam beradi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Ziyolilar mafkurasini shakllantirishda rivojlangan mamlakatlar tajribasi masalalari ko'plab ilmiy-tadqiqot ishlarida yoritilgan. Amerikalik sotsiolog Daniel Bell "Postindustrial jamiyat" konsepsiyasida ziyolilarning jamiyat taraqqiyotidagi rolini alohida ta'kidlab, ularni "bilimga asoslangan iqtisodiyot"ning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida ta'riflagan[2]. Fransiyalik sotsiolog Pierre Bourdieu "Intellektual maydon" tushunchasini kiritib, ziyolilarning jamiyatdagi mavqei va rolini tahlil qilgan[3]. Yaponiyalik tadqiqotchi Ikujiro Nonaka va Hirotaka Takeuchi "Bilimlarni yaratuvchi kompaniya" asarida ziyolilarning innovatsion tafakkurini rivojlantirishda "yashirin bilimlarni"

ochiq bilimga aylantirish modelini taklif etgan[4]. Koreyalik olim Chong Moon Li "Innovatsiyalar va milliy rivojlanish" monografiyasida ziyolilarning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni va davlat siyosatidagi ishtiroki masalalarini yoritgan[5]. O'zbek tadqiqotchilari ham ziyolilar mafkurasini shakllantirishda xorijiy tajribalar masalalarini o'rganishga katta e'tibor qaratmoqda. Jumladan, N. Juraev "Ziyolilar va jamiyat" asarida ziyolilarning milliy taraqqiyotdagi roli va zamonaviy jamiyatda ularning o'rni masalalarini tahlil qilgan[6]. Sh. Qodirova esa "Zamonaviy ziyolilar va ma'naviyat" kitobida rivojlangan mamlakatlar tajribasi asosida ziyolilar mafkurasining shakllanish modellarini tadqiq etgan[7]. AQSh ziyolilar mafkurasini shakllantirishda pragmatik yondashuv va innovatsion tafakkurni rivojlantirishga asoslangan modelni taklif etadi. Bu modelning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat: "Triple helix" modeli: Universitet-sanoat-davlat hamkorligi. Bu model AQSh universitetlari (Garvard, MIT, Stanford), yirik korporatsiyalar va davlat institutlari o'rtasidagi hamkorlikni ta'minlaydi. Masalan, Silikon vodiysidagi Stanford universiteti, IT-kompaniyalar va davlat ilmiy-tadqiqot institutlari o'rtasidagi hamkorlik ziyolilar mafkurasini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi[8]. Intellektual erkinlik: AQSh ziyolilar mafkurasini shakllantirishda fikr erkinligi va raqobatni rag'batlantiradi. Universitetlar, "think tank"lar va ilmiy-tadqiqot markazlarida turli fikrlar va qarashlarning mavjudligi ziyolilar mafkurasining rivojlanishiga xizmat qiladi. Meritokratiya tamoyili: AQSh ziyolilar mafkurasini shakllantirishda bilim, tajriba va malakani asosiy mezonlar sifatida qabul qiladi. Ziyolilarning jamiyatdagi o'rni va mavqei ularning bilim va malakasiga bog'liq. Innovatsion tafakkur: AQSh ziyolilar mafkurasini shakllantirishda innovatsion tafakkurni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratadi. Bunga misol sifatida "DARPA" (Mudofaa vazirligi qoshidagi ilg'or tadqiqotlar agentligi) faoliyatini ko'rsatish mumkin, bu tashkilot ziyolilarning innovatsion g'oyalarini qo'llab-quvvatlaydi va ularni amaliyotga joriy etadi.

Muhokama. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi ziyolilar mafkurasini shakllantirishda davlat siyosati ta'lim va ilm-fan sohasiga investitsiyalar yo'nalishlarda olib borilishi mumkinligini ko'rsatmoqda. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi ta'lim va ilm-fan sohasiga investitsiyalar ziyolilar mafkurasini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatmoqda. AQSh, Yaponiya va Yevropa davlatlari YaIMning 2-3 foizini ilm-fan sohasiga sarflaydi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi intellektual mulkni muhofaza qilish ziyolilar mafkurasini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatmoqda. AQSh, Yaponiya va Yevropa davlatlari intellektual mulkni muhofaza qilish bo'yicha qat'iy qonunchilik bazasini yaratgan. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi ziyolilarning ijtimoiy mavqeini oshirish ziyolilar mafkurasini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatmoqda. Masalan, Janubiy Koreyada professor lavozimi jamiyatda eng hurmatli lavozimlardan biri hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlar tajribasi davlat va nodavlat sektorlari hamkorligi ziyolilar mafkurasini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etishini ko'rsatmoqda. Masalan, Germaniyada nodavlat ilmiy-tadqiqot markazlari davlat tomonidan moliyalashtiriladi

Rivojlangan mamlakatlar tajribasini tahlil qilish natijasida ziyolilar mafkurasini shakllantirishda quyidagi qiyosiy ustunliklar va kamchiliklar aniqlandi:

AQSh modeli: *Avzaliklari:* Innovatsion tafakkurni rivojlantirish, intellektual erkinlik, raqobat muhiti. *Kamchiliklar:* Ijtimoiy tengsizlik, individualizm ustuvorligi, moddiy qadriyatlar dominantligi.

Yaponiya modeli: *Avzalliklari:* An'anaviy qadriyatlar va zamonaviy texnologiyalar sintezi, korporativ madaniyat, uzluksiz takomillashtirish. *Kamchiliklar:* Konservatizm, ierarxiya, tanqidiy tafakkur cheklanishi.

Yevropa modeli: *Avzalliklari:* Ijtimoiy javobgarlik, gumanitar qadriyatlar ustuvorligi, madaniy diplomatiya. *Kamchiliklar:* Byurokratik to'siqlar, innovatsion g'oyalarning sekin amalga oshirilishi.

Janubiy Koreya modeli: *Avzalliklari:* Milliy o'zlik va global integratsiya uyg'unligi, ta'lim tizimining raqobatbardoshligi. *Kamchiliklar:* Ziyolilar ustidan korporativ nazorat, raqobat bosimi.

Xulosa. Rivojlangan mamlakatlar ziyolilar mafkurasini shakllantirishda turli modellarni taklif etadi. AQSh pragmatik yondashuv va innovatsion tafakkurni, Yaponiya an'anaviy qadriyatlar va zamonaviy texnologiyalar sintezini, Yevropa ijtimoiy javobgarlik va gumanitar qadriyatlar ustuvorligini, Janubiy Koreya milliy o'zlik va global integratsiya uyg'unligini ta'minlashga qaratilgan modellarni qo'llaydi. O'zbekiston uchun rivojlangan mamlakatlar tajribasini o'rganish va milliy xususiyatlarni hisobga olgan holda ziyolilar mafkurasini shakllantirishning o'ziga xos modelini yaratish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar/Используемая литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning 2023 yil 20 yanvardagi "Ma'naviy-ma'rifiy va madaniy-gumanitar sohalaridagi davlat siyosatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-124-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2023 y., 2-son, 28-modda.
2. Bell D. The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting. – New York: Basic Books, 2019. – 616 p.
3. Bourdieu P. Pole intellektualnoy deyatelnosti kak osobiy mir // Bourdieu P. Nachala. – Moskva: Socio-Logos, 2017. – S. 208-221.
4. Nonaka I., Takeuchi H. The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation. – Oxford: Oxford University Press, 2018. – 304 p.
5. Lee C.M. The Evolution of the Knowledge Economy: National Experiences and Policy Implications. – Seoul: Korea Development Institute, 2022. – 275 p.
6. Juraev N. Ziyolilar va jamiyat. – Toshkent: Ma'naviyat, 2021. – 224 b.
7. Qodirova Sh. Zamonaviy ziyolilar va ma'naviyat. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. – 196 b.
8. Etzkowitz H. The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action. – New York: Routledge, 2019. – 238 p.